

משך חכמה

שבת ראש השנה – מפרשת נצבים בענין יום הדין - פסקא לד - לו

מאת הגה"ק רבי מאיר שמחה הכהן זצוק"ל מדווינסק

עם ביאור בינת החכמה - מאת יצחק בירך דסקל

גליון מס' א תשפ"ז טל: 052-7611435 מייל: y.b.daskal@ybdaskal.com

להורדת כל המשך חכמה עם בינת החכמה חינם לחץ כאן

[לד]

בענין יום הדין

מה הפירוש מטה כלפי חסד - כובשו

ראש השנה¹ דף יז, א ורב חסד (שמות לד, ו) מטה כלפי חסד.

אלעזר אמר: כובש, רבי יוסי בר' חנינא אמר: נושא; רבה כרבי אלעזר, ורב יהודה כרבי יוסי ברבי חנינא ע"כ.

ופירש רש"י וז"ל: "במאי קמיפלגי [וכו'] - רבי אלעזר אמר כובש - הקדוש ברוך הוא כובש, ומסתיר עונות תחת מחילת כסא הכבוד, כדי שיכריעו הזכיות: נושא - נושא ומגביה כף העונות למעלה, כדי שיכריעו הזכיות: רבה כר' אלעזר - והכי קאמר, צדקתך כהררי אל, שאתה מצדיקנו, במה שאתה כובש ומסתיר משפטך, דהיינו עונות, בתהום רבה: ורב יהודה כר' יוסי [בר"ח] - והכי קאמר, אלמלא צדקתך כהררי אל, שאתה עושה לנו צדקה שאתה מגביה עונות, מי יוכל לעמוד מפני משפטך שיהו מכריעין עד תהום רבה" עכ"ל.

תוכן הסוגיא, דהנה יש לדקדק בפשט הכתוב, דמשפט הוא דין, ומדכתיב "משפטך תהום רבה" מבואר שה' אינו מוותר, והוא דן בתהום רבה, וברישא כתיב צדקתך כהררי אל, וסותר לכאורה מה שכתב בסיפא. זה היה קשה לאמוראים.

ומפרש רבה, ד"תהום רבה" אינו עולה על עוצמת המשפט, אלא להפך, בא לומר שה' כובש את העונות ואת המשפט, בתהום רבה, שלא יראו. וכך פירוש הכתוב, "צדקתך כהררי אל", מפני שאת ה"משפטים" והדינים שלך אתה כובש ומסתיר "בתהום רבה", והוא ממש שיטת רבי אלעזר, שמכריע הזכיות, על ידי שכובש ומסתיר את העונות. ורב יהודה מפרש, שמשפטך תהום רבה הוא כפשוטו, שמשפט ה' הוא קשה, ומדוקדק בתהום רבה, וה' אינו מסתיר העונות, אבל הוא מגדיל את הזכיות הרבה יותר ממה שהם, ועל ידי זה יש אפשרות לעמוד מול המשפטים שהם בתהום רבה. וכך פירוש הכתוב, שצדקתך, שאתה מגדיל את הזכיות הם כהררי אל, וזה נותן כח לעמוד מול משפטך תהום רבה, והוא ממש שיטת רבי יוסי בר חנינא, שאינו מסתיר העונות, אלא נושא את העונות, היינו שמכביד את המצוות וממילא כף העונות נושא למעלה.

[א. ה. ועומק מחלוקתם היא, האם הקדוש ברוך הוא מגדיל את המצוות, דהיינו שמחשב כל מצוה הרבה יותר ממה שהיא, דהיינו ששוקל עמה את הקשיים והנסיבות שנעשתה המצוה וכו', או להפך, מקטין את חומר העוון

¹ [לד] אחד מי"ג מידות של הקדוש ברוך הוא, הכתובים בשמות (לד, ו). ובבבבבר (יד, יח) הוא "ורב חסד", ואמרו בית הלל (ראש השנה יז, א) מהו לשון "ורב" חסד, שמטה את משקל העבירות לעומת המצוות, ברוב חסדו. וגרסין, (שם) "היכי עבד, רבי אליעזר אומר: כובשו, שנאמר (מיכה ז, יט) ישוב ירחמנו יכבש עונותינו, רבי יוסי בר חנינא אמר: נושא, שנאמר (ז, יח) נושא עון ועבר על פשע" ע"כ, ופירש רש"י וז"ל: "כובש - את כף המאזנים של זכות, ומכריעין את העונות: יכבוש עונותינו - יכרעו בו: נושא - מגביה כף מאזנים של עון" עכ"ל.

הנה בכף מאזנים, הדבר הכבד יותר נכבש למטה, והקל יותר נישא למעלה. והיה קשה לרש"י פשט הכתוב, דיכבוש עונותינו משמע שהעונות יכריעו, לפיכך מפרש, שיכבוש את הכף של הזכות, ועל ידי זה יכריעו את העונות, ומה שכתוב "יכבוש עונותינו", אין הכוונה שיכבוש את העונות, אלא כך פירושו, "יכבוש" - היינו את הזכיות, ועל ידי זה יכריע - "את עונותינו". זו היא שיטת רבי אליעזר. אבל רבי יוסי בר חנינא סובר, שנושא את העונות למעלה, ועל ידי זה יכריע הזכות.

ותמצית מחלוקתם, מה עושה הקדוש ברוך הוא כששוקלים הזכיות והעונות, האם כובש את הזכיות למטה, והיא שיטת רבי אליעזר, או נושא את העונות למעלה, והיא שיטת רבי יוסי בר חנינא. ולרבי אליעזר הלימוד מהכתוב "יכבוש", וממילא נעשה "נושא", ולרבי יוסי בר חנינא להפך, הלימוד מהכתוב "נושא", וממילא "יכבוש".

אבל בערכין מפרש רש"י, דלרבי אליעזר באמת כובש העונות כפשט הכתוב וכפשט לשונו, וכדי שלא תקשה דאם כובש העונות הוא מכריע לרע, מפרש רש"י דכובש אין פירושו כובש כף המאזנים למטה, אלא כובש הוא מלשון מסתיר, שמסתיר את העונות, וממילא מתרבים הזכיות.

דעל הכתוב בתהלים (לו, ז) "צִדְקַתְךָ כְּהַרְרֵי אֵל מִשְׁפָּטְךָ תִּהְיוּ רֶכֶּה אֲדָם וּבְהֶמָּה תִּשְׁעֶה", נחלקו בפשט הכתוב בערכין (ח, ב). וז"ל "צדקתך כהררי אל כו' אמר רב יהודה: אלמלא צדקתך כהררי אל, מי יוכל לעמוד לפני משפטך תהום רבה; רבה אמר: צדקתך כהררי אל, מפני שמשפטך תהום רבה. במאי קמיפלגי, בדר' אלעזר ור' יוסי ברבי חנינא, דאיתמר, רבי

משך חכמה

שבת ראש השנה – מפרשת נצבים בענין יום הדין - פסקא לד - לו

הלא היו בגיהנום י"ב חודש, וכמו דפירשו תוספות ד"ה כי לית להו תקנה, ולכן כובש העון, היינו כאילו הוא כבד מאוד עד כי אין להתפרע מהן, ולכן מוחל להן לגמרי, וזה שאמר (מיכה ז, יט) יכבוש עונותינו, ולכן ישליך במצולות ים כל חטאתינו, כי לא ימצה לנו הדין כלל, כי מי יוכל לעמוד בדין, ואף החטאים לא יפרע ממנו, אף על פי שחטאים קלים הם. ומיושב גם הגמ' דערכין (ח, ב), עיין שם היטב².

מלכנו, חס על ישראל, לכן דוקא מחמת גודל העון לא הענישם, אבל אמר להם (שמות לב, לד) "וְעַתָּה לֹךְ נָחָה אֶת הָעָם אֶל אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ הִנֵּה מִלְאָכִי לְלֹךְ לְפָנֶיךָ וְיָבוֹאוּ פָקָדֵי וּפְקָדוֹתַי עֲלֵהֶם חֲטָאתָם", שדוקא מחמת גודל החטא הוא אינו מענישם, ולפי זה לפעמים טוב לבן המלך שאביו יגדיל לו העון מאוד, עד שאי אפשר להעניש עליו. ועל העתיד ישמור שלא יחטא עוד. ובוזה מוכן מדוע מי שיש לו רוב עונות, ואין בו חטא של פושעי ישראל בגופן, נידון בגיהנום י"ב חודש ועולה לאחר מכן, אבל מי שיש בו רוב עונות וגם חטא של פושעי ישראל בגופן, אין לו תקנה ואינו בגיהנום, כדאיתא בסוגיא בראש השנה (שם) ובתוס' (שם, ד"ה כ), דהיינו מפני גודל העון אין לו גיהנום, כי אין לו תקנה בגיהנום. הנה רואים, שלפעמים מחמת גודל העון אין ה' מעניש.

ועל פי זה יש לפרש, דזה הוא כונת רבי אלעזר, דבגודל חסדו ה', כובש באמת את כף העונות, ומגדיל את העונות, ומכריע, וכיון שהיא כבדה לכן אינו מעניש דוקא מחמת חומר העון. ולפי זה יתפרש פשט הכתוב כפשוטו, "יכבוש עונותינו", ועל ידי זה ירחמנו וישליך במצולות ים כל חטאתינו, כי אי אפשר להעניש עליהם מחמת גודל העון.

ועל פי זה יתישב עוד תמיה, דפתח הכתוב ב"עונות" ומסיים ב"חטאים", אבל הפירוש הוא, שמחמת שכובש את העונות, ומגדיל אותם, ואין אפשרות להעניש עליהם, לכן גם על החטאים שהם קלים הוא משליך במצולות ים, כי אי אפשר לעמוד מולו בדין, לכן אפילו על החטאים הקלین אינו מעניש.

ולפי פירוש זה, גם בערכין יתפרש כפשוטו, שרבה מפרש, "צדקותיך כהררי אל", מפני "שמשפטיך תהום רבה", היינו, שמפני שאתה מגדיל עלינו את המשפט שהוא כל כך גדול כתהום, לכן אתה לא מעניש, כי אי אפשר לענוש על זה, אם כן "צדקותיך כהררי אל" מפני "שמשפטיך תהום רבה" ואין זה סתירה, אלא הא בהא תליא, והכל עולה בקנה אחד, דפירוש רבי אלעזר בערכין ובראש השנה שוה, ולשון יכבוש הוא כפשוטו, שכובש ממש, ומיושב הכל בסיעתא דשמיא.

² **תמצית דבריו: בית הלל מפרשים, "דרב" חסד, היינו שמטה כלפי חסד. ומפרש ר"א שכובשו. בראש השנה פירש רש"י שכובש כף הזכויות, ועל ידי זה עולים למעלה כף העונות. ובערכין**

היכי עביד רבי אליעזר אמר כובשו, עיין טורי אבן (ד"ה רבי אליעזר). ויתכן דמי שהוא בנו של מלך, אם חטא חטאים קלים אשר יוכלו להפרע ממנו במשך הזמן, גובה מאתו, אבל אם חטא חטאים כבדים אשר אין בכוחו להפרע ממנו, אז מוחל לו לגמרי, רק ביום פקדו פקדתי, וכמו שהיה בעגל מפני גודל החטא מחל להם לגמרי, לא כן במתאוננים (במדבר יא, א) וכיוצא בו, ולכן אם אין בהם עון פושעי ישראל בגופן, אם היו מחשיבן לרובן עונות,

ומסתירו, ומתחשב בנסיבות שנעשה העון]. הנה נתבאר שיש סוגיות חלוקות בפירוש דברי רבי אלעזר דאמר "כובשו".

והנה בסוגיא דערכין, בהכרח לפרש שכובש דרבי אלעזר היינו מסתיר את העונות, דאם פירשו שכובש המצוות, וממילא עולה כף העונות, אי אפשר לפרש כלל דברי רבה. אבל לפי זה יש להקשות, מדוע לא פירש רש"י גם בראש השנה, שכובשו היינו מסתיר העונות, כדמוכח בערכין, ומי הכריחו לעשות מחלוקות בין הסוגיות. ועוד, דפשט הכתוב יותר מוכח כבסוגיא דערכין, דלשון הכתוב "יכבוש עונותינו" משמע שכובש את העונות, כך הקשה הטורי אבן בראש השנה (שם, ד"ה רבי אלעזר). ותירץ, דכיון דבסוגיא בראש השנה (שם) תנא "תנא דבי רבי ישמעאל: מעביר ראשון ראשון, וכן היא המדה", אם כן אם רבי אלעזר מפרש דמסתיר העונות היינו שיטת רבי ישמעאל, לפיכך בעל כורחו מפרש דהוא סוגיות חלוקות. אבל כל משכיל מבין שהוא דוחק גדול. ועוד קשה על פירוש רש"י בערכין שכובש אינו מסתיר, אבל הוא מכריע למטה.

לפיכך נראה לפרש פירוש אחר מפירוש רש"י, ועל פי זה יעלה בקנה אחד ממש הסוגיא בראש השנה והסוגיא בערכין ללא דוחק כלל, ופירוש כובש יתפרש כפשוטו ממש.

דהנה יש להקדים, שמי שחטא למלך חטא קל, יענישו וימחלו לו לאחר העונש על מה שחטא נגדו, אבל אם חטא גדול שאין עונש לחטא זה, הוא הורגו. אבל בן מלך שחטא לאביו, אם חטא חטא קטן מענישו, ולאחר העונש סולח לו, אבל אם עבר על חטא גדול שצריך להורגו, האב חס על בנו ואינו הורגו, אבל גם אינו יכול להענישו, כיון שאין עונש לחטא זה, לכן הוא אינו מענישו כלל, ומוחל לו בינתיים על עון זה, אבל מכל מקום, כאשר הוא מענישו על חטאים אחרים, זוכר לו גם את החטא הגדול ההוא, ומענישו בכל פעם קצת על החטא ההוא.

ובזה יאיר לנו דבר תמוה, שעל חטא העגל שהיה חמור ביותר לא העניש ה' את ישראל, מלבד מיתת בית דין למי שהיה חייב כדין עובר עבודה זרה, אבל לא העניש את כלל ישראל על זה, אבל על חטא המתאוננים (במדבר יא, א) ובשאר חטאים שחטאו עונש אותם מיד. אבל באמת, דוקא מחמת גודל העון של חטא העגל, שבשעת מתן תורה חטאו בעגל ככלה שמזנה ביום חופתה, על זה אין עונש רק להורגם, והקדוש ברוך שהוא, אבינו

משך חכמה

שבת ראש השנה – מפרשת נצבים בענין יום הדין - פסקא לד - לו

בענין יום הדין

[לה]

(תהלים פא, ד-ה) - (ד) תקעו בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חֲגֻגּוֹ: (ה) כִּי חָק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לְאַלֹהֵי יַעֲקֹב:

מה פירוש הכתוב תקעו בחודש שופר בכסה כו' כי חוק לישראל הוא, משפט לא לאלוקי יעקב

(תהלים פא, ד-ה) תקעו³ בחודש שופר בכסה כו' כי חוק לישראל הוא, משפט לא לאלוקי יעקב (תהלים פא, ד). הביאור על פי שלוש הקדמות. הנה ישראל הונח על אנשי המעלה כפי

פירש רש"י, שכובש הוא מלשון הסתרה, שמסתיר את העונות, ועל ידי זה נעשים קלין, ועולים העונות. והוא סוגיות חלוקות בשיטת ר"א. אבל המשך חכמה מפרש, דכובש העונות הוא כפשוטו, שבאמת מגדיל את העונות, ולכן אינו מעניש, שהחוטא למלך בחטא גדול מאוד שאי אפשר להעניש, הוא הורגו, אבל בן המלך שחטא בעון גדול אינו הורגו, כי הוא בנו, ולהעניש גם אינו יכול, שאין עונש לחטא זה, לכן לפעמים עדיף לבן שיחטא חטא גדול שלא יענש כלל, וזה הפירוש כובש שמגדיל את העונות כל כך, שאי אפשר להעניש עליהן, ולהרוג גם לא, כי אנו בניו של מקום, אבל הוא מוחל, וכך היה בחטא העגל.

[לה]

³ [לה] (תהלים פא, ד-ה) "ד) תקעו בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חֲגֻגּוֹ: (ה) כִּי חָק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לְאַלֹהֵי יַעֲקֹב". ע"כ. ויש לדקדק: א. הנה פסוק ה', הוא נתינת טעם לתקיעת שופר הכתוב בפסוק ד', ובשלמא שהוא יום של משפט, מובן הטעם שצריך לתקוע, אבל מה נתינת טעם הוא "חוק לישראל", דאם בא לומר שהוא מצוה מהתורה, והיינו חוק דרחמנא אמר תקעו, זה אין דוד המלך ע"ה צריך ללמד, הוא מפורש בתורה שחייבים לתקוע. ב. פתח בלשון "ישראל" ומסיים בלשון "יעקב". ג. מדוע כתוב משפט לאלוקי יעקב, די לכתוב משפט ליעקב, הרי פשוט ה' הוא השופט. ונראה בהקדים שלוש הקדמות:

א. השם ישראל נאמר על אלו שהם אנשי מעלה והשם יעקב הוא על כללות ישראל הממוצעים, שהרי השם ישראל ניתן ליעקב כאשר ניצח את המלאך כדכתיב בבראשית (לב, כט) "וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֹאמַר עוֹד שְׁמִי יִשְׂרָאֵל כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וַתּוֹכֵל".

ב. איתא בירושלמי (מכות ב, ו) וז"ל "שאלו לחכמה, חוטא מהו עונשו,

הוראתו, ויעקב הונח על כללות ישראל הממוצעים, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה. ואיתא במדרש (ילקוט, יחזקאל שנה), וירושלמי מכות (ב, ו), שאלו לחכמה חוטא מה יעשה כו' שאלו לנבואה כו' ימות, ושאלו להקדוש ברוך הוא כו' יעשה תשובה. כי באמת התשובה אשר בחרטה ועזיבת חטא, יתוקן מה שפגם בנפשו ובעולם הוא רק מצד חסד השם יתברך. ואיתא ריש פרק ראווה בית דין (ראש השנה כה, ב) שחוק הונח על דבר שנגמר דינו, ומשפט הוא תחילת דין. והנה הצדיקים נחתמים לאלתר לחיים (ראש השנה טז, ב), והבינונים בראש השנה רק תחילת דינם, וביום הכיפורים אם זכו הוי גמר דינם לחיים. וזה שאמר תקעו בחודש שופר כו' כי חק לישראל הוא, שמצד אנשי המעלה

אמרו להם [משלי יג כא] חטאים תדרף רעה, שאלו לנבואה חוטא מהו עונשו, אמרה להן [יחזקאל יח ד] הנפש החוטאת היא תמות, שאלו לקודשא בריך הוא חוטא מהו עונשו, אמר להן יעשו תשובה ויתכפר לו". פירוש, דכתיב (תהלים כה, ח) על כן יורה חטאים בדרך, יורה לחטאים דרך לעשות תשובה. וכן הוא בילקוט שמעוני (יחזקאל רמז שנת. תהלים תשב). ויש לדקדק, מדוע החכמה והנבואה לא אמרו שיעשה תשובה. אבל הביאור בזה, דאפשר לעשות תשובה מכאן והלאה שלא יחטא, אבל בכל חטא הוא פוגם מאוד הן את נפשו והן בעולמות, לכן החכמה והנבואה אמרו שפגמים נוראים אלו לא יתוקנו אפילו אם לא יעשה שוב אותו החטא, אבל הוא חסד ה' יתברך, שעל ידי תשובה יכול לתקן את כל הפגמים שפגם בנפשו ובעולמות.

ג. אמרו חז"ל בראש השנה (כה, ב) שלשון "חוק" הוא על דבר שנגמר דינו, ולשון "משפט" הוא על תחילת דין.

ד. אמרו חז"ל (ראש השנה טז, ב) שצדיקים נחתמים לאלתר לחיים, והבינונים בראש השנה רק תחילת דינם, וביום הכיפורים אם זכו הוי גמר דינם לחיים.

ועל פי זה יתבאר הכל כפתור ופרח, שדוד המלך נותן טעם לתקיעת שופר לכל ישראל, הן לאלו שגמר דינם היום בראש השנה, והן לאלו שלא נגמר דינם בראש השנה. לזה אומר, תקעו בחודש שופר כו' כי חק "לישראל" הוא, היינו לאנשי המעלה הוא יום גמר דין שנתמים לאלתר לחיים, ועל גמר הדין צריך לתקוע. ולאלו שלא נגמר דינם בראש השנה, נותן טעם לתקוע, כי הוא "משפט לאלוקי יעקב", שממתין לתשובתם שיעשו תשובה, ולכן צריך לתקוע על תחילת הדין, כי יש תקוה שישובו ויקבל אותם, ולכן כתוב משפט "לאלוקי" יעקב, ולא משפט ליעקב, כיון שמצד החכמה והנבואה אי אפשר לתקן מה שעשה, אבל רק "אלוקי" יעקב, הוא זה שמצד החסד סולח לכל עוונם, לכן הוא משפט לאלוקי יעקב. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

משך חכמה

שבת ראש השנה – מפרשת נצבים בענין יום הדין - פסקא לד - לו

בענין יום הדין

[לו]

(ישעיהו ה, יד) לִכְן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נַפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבָלִי חֶק וְיִרַד הַדָּרָה וְהַמוֹנָה וְשִׂאוֹנָה וְעָלָז בָּהּ:

ביאור מחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש

סנהדרין קיא, א ופערה פיה לבלי חוק (ישעיהו ה, יד)⁵. אמר ריש לקיש למי שמשיר אפילו חוק אחד, אמר רבי יוחנן כו' אלא

אבל על פי המבואר בירושלמי קידושין (א, ט), אפשר לפרש מחלוקתם כפשוטו, דלריש לקיש עבור עבירה אחת יורש גיהנום, ולרבי יוחנן עבור מצוה אחת יורש גן עדן, ואלו ואלו דברי אלקים חיים, דריש לקיש איירי לאחר מיתת האדם בעולם הבא, ואז באמת יענש על כל דבר שעשה, אפילו על עבירה אחת, ורבי יוחנן איירי בעולם הזה, שאם עשה מצות אחת, היא תהיה לו מליץ יושר, וזה לשון הירושלמי (שם) "דרש רבי עקיבא, לכן הרחיבה שאל נפשה ופערה פיה לבלי חוק. לבלי חוקים אין כתיב כאן, אלא לבלי חוק, למי שאין בידו מצוה אחת שייסייע לו לכף זכות, הדא דאת אמר לעולם הבא, אבל בעולם הזה, אפילו תשע מאות ותשעים ותשעה מלאכים מלמדין עליו חובה, ומלאך אחד מלמד עליו זכות, הקדוש ברוך הוא מכריעו לכף זכות".

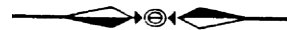
אבל צריך ביאור מה הטעם בזה, ונראה פשוט, על פי דברי הכתוב (משלי ו, כג) כי נר מצוה, מבואר דמצוה היא נמשלת לנר, והטעם שמצוה נמשלת לנר, כמו שמנר אחד יכולים להדליק הרבה נרות לאין מספר, כך מצוה אחת גוררת מצוות הרבה, אם כן יש בכוח מצוה אחת אפשרות להתפשט להרבה מצוות, שספוג בכוח מצוה אחת הרבה מצוות בלי תכלית, ויהיה צדיק גמור, ולכן ניצול מדרת שחת, אבל אחר המיתה, דמה דהוי הוי, ואם המאזניים שקולה, נידון לגיהנום י"ב חודש (עדות ב, י).

והנה איתא בספרי (במדבר שלח פסקא קיב) וז"ל "רבי אומר, העושה מצוה אחת לשמה, אל ישמח לאותה מצוה, לסוף שגוררת מצות הרבה. והעובר עבירה אחת, אל ידאג לאותה עבירה, לסוף שגוררת עבירות הרבה, שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה" ע"כ. הנה מבואר דמצוה גוררת מצוה זה רק אם לא שמח שעשה המצוה, דהיינו שמרגיש גאווה שזכה לקיים מצוה קשה כזו, ושמחה זו מונעת ממנו להביא עוד מצוה. והטעם בזה, כיון דלא ידע עושה המצוה, מה שכתוב באיוב (לה, ז) "אם צדקת מה תתן לו" (איוב לה, ז), ולא ידע מה שכתוב כי אני ה' לא שנית (מלאכי ג, ו), ולא העשיר כביכול להקב"ה, לכן אם מרגיש קצת חשיבות שזכה למצוה זו, כבר איבד כל שכרה, שלא תגרוור אחריו מצוה אחרת, אבל ישמח שזכה לעשות בחרדת קודש, ושמחה זו היא שמחה של מצוה, דהיינו שאינו מתגאה שהוא צדיק, ויש בידו כח לעשות מצות, אלא שמח שזכה שבא לידו מצוה ועשה אותה

הוא יום גמר דין שנחתמים לאלתר לחיים, משפט לא לאלוקי יעקב, שמצד אנשים הבינונים הוא רק משפט, תחילת דין. וזה, לאלוקי יעקב שממתין לתשובתם שיעשו תשובה, אשר אינו מצד החכמה ולא הנבואה מסכמת לזה, רק מה שהבורא עושה מצד חסדו יתברך, שהוא הסולח לכל עוונם⁴.

⁴ תמצית דבריו: פירוש הכתוב "ד) תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חֲגֻגְנוּ: (ה) כִּי חֶק לְיִשְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לְאַלְהֵי יַעֲקֹב". ישראל הם אנשי מעלה, יעקב הם אנשים הפחותים, חוק הוא גמר דין, ומשפט הוא תחילת דין. וזה הפירוש, תקעו בשופר בראש השנה, שהוא גמר דין לאנשי המעלה, "חוק לישראל", ותחילת דין לאנשים הפחותים, "משפט לאלוקי יעקב". ומה שכתוב לאלוקי יעקב, ולא כתוב משפט ליעקב, כי באמת לא היה אפשר לתקן את הפגמים שעשה החטא, רק הבורא ברחמיו מתקן הפגמים, לכן הוא משפט לאלוקי יעקב, שממתין לתשובת הבינונים לקבלם בתשובה.

[לו]

⁵ [לו] גרסינן בסנהדרין (קיא, א) על הפסוק (ישעיהו ה, יד) "לִכְן הִרְחִיבָה שְׂאוֹל נַפְשָׁה וּפְעָרָה פִּיהָ לְבָלִי חֶק וְיִרַד הַדָּרָה וְהַמוֹנָה וְשִׂאוֹנָה וְעָלָז בָּהּ" עכ"ל, וז"ל "לכן הרחיבה שאל נפשה ופערה פיה לבלי חק, אמר ריש לקיש למי שמשיר אפילו חוק אחד. אמר רבי יוחנן לא ניחא למרייהו דאמרת להו הכי, אלא אפילו לא למד אלא חוק אחד" ע"כ. ופירש רש"י וז"ל "למי שמשיר אפילו חק אחד - מלשמרו - נידון בגיהנום: לא ניחא ליה למרייהו - אין הקדוש ברוך הוא רוצה שתהא דן את ישראל כל כך לכף חובה" עכ"ל. פשוט הגמרא משמע, דלריש לקיש, מי שאינו מקיים חוק אחד מהתורה, היינו מצוה אחת, כבר יהיה בגיהנום, וזה הפירוש הרחיבה שאל ופערה פיה, לקבל אפילו מי שעובר על חוק אחד, ורבי יוחנן אמר לו, דלא ניחא להקב"ה שיאמר כך, אלא הפירוש הוא להפך, השאל מקבלת רק מי שלא מקיים כלל חוק אפילו אחד, אבל המקיים אפילו חוק אחד אינו נידון בגיהנום, ומחלוקתם הוא מהקצה לקצה. ונדחקו המפרשים הרבה כבונותם. ונראה, דבאמת לא נחלקו כל כך, דריש לקיש אמר, שמי שיודע את המצוות, ואינו מקיים אפילו חוק אחד, יהיה נידון בגיהנום, ורבי יוחנן אומר, דאם אינו יודע, ומחמת חוסר ידיעה אינו מקיים, אינו נידון בגיהנום, וזה הפירוש "לבלי חוק", שלא למד רק אחד, תו אינו נידון בגיהנום, דמה שלא קיים השאר, הוא משום שלא ידע.

משך חכמה

שבת ראש השנה – מפרשת נצבים בענין יום הדין - פסקא לד - לז

על המצוה [ולא ידע דאם צדקת מה תתן לו (איוב לה, ז), כי אני ה' לא שניתני (מלאכי ג, ו), ולא העשיר כביכול להקב"ה, רק ישמח שזכה לעשות בחרדת קודש], הורידהו לבאר שחת, דכיון דשמח במצוה, לא תגרור מצוות אחרות, ושוב אינה מצלת בעולם הזה, הא אם לא שמח, הרי בכח מצוה אחת להציל מרדת שחת, ויחוננו ויאמר כו' מצאתי כופר. תסמר שערות המתבונן על זה⁶.

בענין יום הדין

[לז]

(ישעיהו נה, ז) יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכָיו וְאִישׁ אֶן מִחֲשָׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל ה' וִירָחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסֻלּוֹחַ:

מדוע ברשע כתוב דרך, ובאיש און מחשבה

(ישעיהו נה, ז) יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכָיו וְאִישׁ אֶן מִחֲשָׁבֹתָיו⁷. מחשבות אדם, המונחים בטבע, כמו קנאה תאוה כבוד, ותחבולותיו, שיארג מהם חבילות חבילות, ויצרי מעללי איש (זכרונות), המה

הרבה מצוות, וריש לקיש איירי בעולם הבא, שאין בידו לעשות עוד מצוות, ויתכן שמצוה אחת שלא עשה, תכריע שיהיה לו דין רשע, שדינו י"ב חודש בגיהנום. ומבואר בספרי, שאין מצוה גוררת מצוה רק אם לא שמח והתגאה במצוה שעשה, אלא ששמח שמחה דקדושה, והוא מוסר נורא למתבונן.

[לז]

⁷ [לז] (ישעיהו נה, ז) "יַעֲזֹב רָשָׁע דְּרָכָיו וְאִישׁ אֶן מִחֲשָׁבֹתָיו וְיָשֹׁב אֶל ה' וִירָחֲמֵהוּ וְאֶל אֱלֹהֵינוּ כִּי יִרְבֶּה לְסֻלּוֹחַ" ע"כ. ויש לדקדק: א. מדוע על רשע כתוב שיעזוב דרכו, ועל איש און מחשבות. ב. מה הבדל בין רשע ואיש און שמחלק ביניהם.

ונראה, בהקדים ביאור מה שתיקנו חז"ל להתפלל בברכת זכרונות "מי לא נפקד ביום הזה כו' מחשבות אדם ותחבולותיו ויצרי מעללי איש". דיש לדקדק: א. מדוע פתח בלשון אדם ומסיים בלשון איש. ב. מה הכונה תחבולותיו. ג. מה הכונה מעללי איש.

אבל הביאור בזה, דכל אדם נולד בטבעו עם טבע של היצר לקנאה תאוה וכבוד. והנה האדם אינו נענש על טבעו שנברא עמו, אבל הוא נענש על זה שלא לחם כנגד יצרו לשלוט עליהם, וכיון שלא נלחם בהם הוא עשה על ידיהם הרבה עבירות וחטאים. וזה הפירוש מחשבות אדם, היינו המחשבות שנולד האדם עמהם, יענש על זה שעשה מהם חבילות חבילות של עבירות,

אפילו לא למד אלא חוק אחד. פירוש, דרבי שמעון בן לקיש קאמר דידוע ואינו מקיים נידון בגיהנום, אפילו שייר חק אחד, ורבי יוחנן קאמר דאם אינו יודע, היינו שלא למד רק אחד, תו אינו נידון בגיהנום, דמה שלא קיים השאר הוא משום שלא ידע, ולא הוי פלוגתא רחוקה. אולם בירושלמי קידושין תמצא, שאלו ואלו דברי אלקים חיים, וזה לשונו סוף פרק קמא דשם, למי שאין בידו מצוה אחת שסייע לו לכך זכות, הדא דאת אמר לעולם הבא, אבל בעולם הזה, אפילו תתקצ"ט מלאכים מלמדים עליו חובה, ומלאך אחד מלמד עליו זכות, הקדוש ברוך הוא מכריעו לכך זכות. וטעמא נראה פשוט, על פי דברי הכתוב (משלי ו, כג) כי נר מצוה, דכמו שמנר אחד יכול להיות נרות לאין מספר, כן ממצוה אחת גוררת מצוות הרבה, אם כן יש מה שיכול להתפשט בכוח ספוגי לבלי תכלית, ויהיה צדיק גמור, ולכן ניצול מרדת שחת, אבל אחר המיתה, דמה דהוי הוי, אם כן אם המאזניים שקולה, נידון לגיהנום י"ב חודש (עדות ב, י), ולפי מה דאיתא בספרי (במדבר טו, ל), דאם עשה אדם מצוה ואל ישמח באותה מצוה, לסוף גוררת מצוות הרבה, הרי משכחת לפעמים דשמחה ששמח אדם

בחרדת קודש.

הנה מבואר, שיתכן שעשיית מצוה אחת תוריד אותו לבאר שחת, דכיון דשמח במצוה, לא תגרור מצוות אחרות, ומצוה כזאת שוב אינה מצלת בעולם הזה, כיון שזו מצוה שאינה גוררת אחריה עוד מצוות, דהרי נתבאר שהטעם שמצוות אחת מצילה אדם בעולם הזה הוא רק מפני שמצוה גוררת מצוה, אבל לפי הספרי ששמחה פסולה ממצוה, מונעת ממצוה זו שיבוא אחריה עוד מצוה, אם כן לא מציל אותו מצוה זו בעולם הזה, אבל אם לא שמח, הרי בכח מצוה אחת להציל מרדת שחת.

ולכן מסיים בירושלמי (שם), מה הטעם שמצוה אחת מצילתו, וז"ל "ומה טעם [איוב לג כג], אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם יושרו ויחוננו ויאמר פדעהו מרדת שחת מצאתי כופר", היינו רק מצוה כזאת, שתחון אותו, ותביא לו עוד מצוות. ואם כן, העושה מצוה אחת, יכול על ידי מצוה אחת שתציל אותו לעולם הבא, ויכול חלילה להיות להפך, והכל תלוי אחר כונת הלב, שאם התגאה במצוה שעשה, שוב לא תגרור אחריו מצוות, ולא תצילו, ואם לא התגאה, אלא ישמח שעשה מצוה, תביא לו עולם הבא אפילו רק מצוה אחת, וזה ממש תסמר שערות ראש למתבונן בזה.

⁶ **תמצית דבריו:** לפי רבי יוחנן, אפילו קיים מצוות אחת אינו יורד לגיהנום, ולפי ריש לקיש אפילו לא קיים מצוה אחת, יורד לגיהנום. וביאור מחלוקתם, דרבי יוחנן איירי בעולם הזה, שמצוה אחת גוררת מצוה, ועל ידי מצוה אחת יתכן שיבוא לידי

משך חכמה

שבת ראש השנה – מפרשת נצבים בענין יום הדין - פסקא לד - לז

און, שפעולתו און, יעזוב גם מחשבותיו הנולדים בקרבו מפעולות האון.⁸

המחשבות שנולדים מפעולות האדם, אם ילך לטיאטראות וכיוצא בזה, יולד בקרבו תאוות כאלה אשר אינם מונחים בטבע. ועל מחשבות כאלה נידון, שהוא עצמו גרם לזה, לכן אמר, ואיש

שהכניס לעצמו, שלא נולדו עמו, ואז נענש גם על המחשבות הללו, ולכן נקרא איש, כמבואר לעיל. וזה הפירוש יעזוב רשע את המעשים, דרכו. ואיש און, נקרא זה שהביא על עצמו תאוה וכו' מחמת שראה דברים שהשחיתו את נפשו, אז נענש גם על מחשבותיו. והוא ממש כפתור ופרח. ומבואר הכל בסייעתא דשמיא.

⁸ **תמצית דבריו: האדם לא נענש על שבטבעו נולד עם קנאה תאוה וכבוד, אבל נענש על ב' דברים: א. אם עשה מעשים רעים מחמת טבע זה, ולא נלחם ביצרו. ב. אם הוסיף לעצמו קנאה תאוה וכבוד, מחמת שהביא את עצמו לראות דברים מושחתים המשחיתים את הנפש. וזה הפירוש יעזוב רשע דרכו, היינו א', שעשה דברים רעים מחמת טבעו, לכן כתוב דרכו ולא מחשבות. ב' ואיש און, זה שהוסיף לעצמו השחתת הנפש על ידי ראיית דברים פסולים, נענש גם על המחשבות.**

וזה הכונה מחשבות אדם ותחבולותיו, מלשון חבילות, שנענש על שלא שלט על מחשבותיו ועשה מהם חבילות חבילות עבירות. אבל יש תאוות וכדו' שלא נולד עמהם בטבעו, אבל הוא גרם לעצמו זאת, כגון שהלך לתיאטריאות [או שראה מראות שמשחיתים את הנפש], בזה הוא הוליד לעצמו תאוות שלא נולד עמהם, ואז נענש גם על עצם התאוה שהכניס בקרבו, שלא היה לו בטבעו עם יולדו. וזה הפירוש "יצרי מעללי איש", פירוש היצר שהאיש הביא על עצמו, לכן אומרים איש ולא אדם, ד"אדם" הוא מה שהוא בטבעו, ו"איש, מה שנעשה על ידו, ולכן אומרים מעללי איש.

ועל פי זה יבואר היטב כונת הכתוב בישעיהו, ד"יעזוב רשע דרכו", הם המעשים שנולדו לו בטבעו, שנולד בהם ולא נלחם בהם, ועשה מהם חבילות, לכן לא נענש על המחשבה, אלא על "דרכו", ונקרא רשע, כי לא נלחם ביצרו, אבל נענש רק על "דרכו", אבל איש און, הוא על התאוות